

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Інститут журналістики

Гдакович Мар'яна Степанівна

УДК 070.488 (09) (477.8) "1920-1939"

ЛІТЕРАТУРНІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ
20 – 30-х рр. ХХ ст. НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ
У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ І ДУХОВНОМУ
КОНТЕКСТІ ДОБИ

Спеціальність 10.01.08 – журналістика

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2003

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі української преси Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: кандидат філологічних наук

Кость Степан Андрійович,

Львівський національний університет

імені Івана Франка,

доцент кафедри української преси

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор

Квіт Сергій Миронович,

Національний університет “Києво –

Могилянська академія”, декан

факультету соціальних наук і

соціальних технологій

кандидат філологічних наук,

Сніцарчук Лідія Віталіївна,

Львівська наукова бібліотека ім.

В.Стефаника НАН України,

завідувач відділу досліджень

української періодики Науково-

дослідного центру періодики

Провідна установа: Дніпропетровський національний університет (Міністерство освіти і науки України), кафедра журналістики

Захист дисертації відбудеться “11” червня 2003 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.34 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м. Київ–119, вул. Мельникова, 36/1, Інститут журналістики.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, вул. Володимирська, 58).

Автореферат розіслано “7” травня 2003р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,

доктор філологічних наук,

професор

Н. М. Сидоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. 20 – 30-ті рр. ХХ ст. в українській історії були такими, які суттєво вплинули на всі сфери життєдіяльності. Доба визвольних змагань пробудила дух нації, відкрила нові світоглядні обрії. На початку 20-х рр. літературні явища в Західній Україні були віддзеркаленням тих тенденцій, які розвивалися у Великій Україні. І навпаки, українське культурне відродження, що почалося там, придушене більшовицьким режимом у 30-х роках ХХ століття, вибухнуло на західноукраїнських теренах, заповнюючи український духовний вакуум. Тому літературне життя Західної України 20–30-х рр. цікавить нас насамперед у всеукраїнському суспільно-політичному і духовному контексті національного відродження, що спочатку охопило всі українські землі. Літературу 20–30-х рр. ХХ ст., як явище багатогранне і поліаспектне, вважають одним із найцікавіших етапів розвитку національної літератури. Літературний процес окресленого періоду неодноразово привертав увагу дослідників. Проте чимало розвідок про творчість окремих письменників, про літературні напрями і течії не вичерпують всієї наукової проблематики. Розвиток літературної преси згаданого періоду як окреме культурологічне явище досі не був об'єктом наукових студій ні літературознавців, ні істориків преси. Однак багато дослідників наголошує на тому, що у 20 – 30-х рр.

ХХ ст. саме преса ініціювала розвиток літературного життя в Західній Україні. Тому всебічне дослідження літературної періодики 20–

30-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях має велике значення для осмислення її як специфічного феномена національної культури. У важких суспільно-політичних умовах, які склалися в той період у Галичині, на Буковині та на Закарпатті, преса була важливим чинником, що впливав на розвиток національного культурного, насамперед літературного життя.

Дослідження літературної преси, вивчення літератури через пресу дає змогу повернути в історію української культури багато непересічних постатей, йдеться зокрема про Л.Білецького, М.Гнатишака, Я.Гординського, В.Дорошенка, В.Державина, А.Животка, В.Заїкіна, Г.Лужницького, Т.Кострубу, Є.-Ю.Пеленського, М.Мухина, Я.Цурковського та багатьох інших. Водночас чимало фактів літературного процесу, зафіксованих у пресі, є визначальними і необхідними для розуміння не лише тогочасного літературного життя в Західній Україні, а й для теоретичного осмислення закономірностей розвитку українського журналістського і літературного процесу загалом.

Стан наукового дослідження проблеми. Західноукраїнська літературна преса 20–30-х рр. ХХ ст. ще й досі залишається маловивченою. У радянський час об'єктом вивчення були комуністичні часописи, які відповідали ідеологічним потребам тогочасної системи. Видання національно-патріотичного спрямування перебували у так званих спецфондах. Зважаючи на ці обставини, дослідження преси впродовж багатьох років було можливим лише у діаспорі. Цікавий матеріал

про західноукраїнську літературну пресу 20–30-х рр. ХХ ст. знаходимо в дослідженнях А.Животка, Ю.Тернопільського, у бібліографії української преси Є.Місила, в “Енциклопедії українознавства”.

На початку 90-х рр. ХХ ст. розпочався новий етап у розвитку історіографії української журналістики. Сьогодні увага до вивчення історії української національно-патріотичної журналістики, зокрема західноукраїнської преси 20–30-х рр. ХХ ст., значно посилилася. Проблеми журналістського процесу, історії, теорії і методології української журналістики, аналіз преси в контексті духовного й суспільно-політичного життя українства опрацьовано в дослідженнях В.Здоровеги, Н.Зелінської, В.Іванова, В.Качкана, С.Квіта, С.Костя, І.Крупського, В.Лизанчука, А.Москаленка, О.Мукомели, М.Нечи-талюка, О.Пономаріва, В.Різуна, М.Романюка, Н.Сидоренко, М.Тимо-шика, Ю.Шаповала, В.Шкляра, В.Яременка. Однак західноукраїнська літературна періодика 20–30-х рр. ХХ ст. донині не була об’єктом спеціального комплексного дослідження. Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження пов’язана з науковою програмою та навчальними планами факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка: “Українська журналістика в міжнародному контексті: історичні та теоретичні аспекти”, а також із дослідженням “Соціально-політичні і теоретичні аспекти української періодики”, що його провадить кафедра української преси. Наукова проблематика дисертаційного дослідження стосується курсів “Історія української журналістики”, “Історія української літератури”.

Мета дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю створення національної бібліографії періодики, підготовки науково об’єктивної праці з історії української журналістики ХХ ст. Мету роботи ми вбачаємо у тому, щоб дослідити розвиток літературної періодики на західноукраїнських землях у 20-30 рр. ХХ ст., з’ясувати роль цієї преси в розвитку національної літератури періоду міжвоєнтя, а також її місце в українському національному житті на західноукраїнських землях. Реалізація мети передбачає виконання таких конкретних завдань:

- виявити ті західноукраїнські літературні видання, які виходили в 20–30 рр. ХХ ст., та з’ясувати культурно-історичне тло їхнього функціонування;
- визначити основні тенденції розвитку літературної періодики;
- охарактеризувати основні закономірності використання літературних жанрів у періодиці окресленого періоду;
- з’ясувати проблематику літературно-критичних публікацій, що друкувалися в періодичних виданнях;
- дослідити принципи добору літературного і літературно-критичного репертуару часописів і з’ясувати роль редактора в формуванні ідейно-естетичної концепції видання;
- простежити взаємозв’язки та взаємовпливи преси та літературних угруповань Західної України.

Об'єктом вивчення є літературна преса періоду міжвоєнтя на західноукраїнських землях.

Предметом вивчення є духовні і суспільно-політичні проблеми, пов'язані з функціонуванням літературних видань Західної України 20–30-х рр. ХХ ст. як специфічного чинника суспільно-політичного і літературного життя.

Джерельною базою дослідження є західноукраїнські літературні видання 20–30-х рр. ХХ ст. У дослідженні проаналізовано діяльність літературних видань, які виходили на західноукраїнських землях у 20–30-х рр. ХХ ст.:

у Галичині – “Визволення” (1921), “Поступ” (1921 – 1931), “Митуса” (1922), “Літературно-науковий вістник” (1922 – 1932), “Мамай” (1923), “Наука і письменство” (1924), “Світ” (1925 – 1929), “Світло” (1925 – 1927), “Літературні вісти” (1927 – 1928), “Вікна” (1927 – 1932), “Чарзілля” (1927 – 1928), “Нові шляхи” (1929 – 1932), “Літаври” (1929), “Сяйво” (1930), “Дзвони” (1931 – 1939), “Література. Мистецтво. Наука” (1931 – 1932), “Вістник” (1932 – 1939), “Дажбог” (1932 – 1935), “Карби” (1933), “Назустріч” (1934 – 1938), “Обрії” (1936 – 1937), “Напередодні” (1938);

на Закарпатті – “Свобода” (1922 – 1938), “Пчілка” (1923 – 1932), “Наш рідний край” (1926 – 1929), “Наша земля” (1927 – 1928), “Літературний листок” (1929), “Українське слово” (1932 – 1938), “Слово” (1935), “Світло” (1938), “Говерля” (1939);

на Буковині – “Промінь” (1921 – 1923), “Самостійна думка” (1931 – 1936), “Українська ластівка” (1933 – 1938), “Самостійність” (1934 – 1936).

У дисертації використано архівні матеріали, що зберігаються у відділах рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України та фондах Центрального державного історичного архіву у Львові. Водночас у дисертації використані як результати вже відомих наукових досліджень, які стосуються нашої проблематики, так і надбання української пресознавчої, філологічної, історичної наук.

Залучені джерела дали змогу вивчити і відтворити ті аспекти досліджуваної теми, які все ж не знайшли належного висвітлення в історико-журналістській і загалом пресознавчій науці.

Мета і завдання дисертаційної роботи, а також специфіка предмета та об'єкта дослідження зумовили використання системи методів і спеціальних дослідницьких підходів. Методологічна основа дослідження визначена системою принципів (наукова об'єктивність, історизм, комплексність та достовірність) і методів. У дисертації застосовано порівняльно-аналітичний, порівняльно-типологічний, проблемно-хронологічний, проблемно-тематичний, бібліографічно-описовий та жанрово-видовий наукові методи дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів:

– уперше зроблено спробу створити цілісну картину західно-української літературної преси 20–30 рр. ХХ ст., з'ясувати її вплив на національну літературу загалом та розвиток культурного життя на західноукраїнських землях зокрема;

- з'ясовано місце літературної періодики в системі української преси того часу;
- у ході дослідження виявлено невідомі літературні факти, уведено в обіг забуті й невідомі досі імена літераторів та журналістів;
- системно висвітлено не аналізовану досі літературну пресу не лише Східної Галичини, але й Буковини та Закарпаття, що становить невід'ємну частину літературного процесу на західноукраїнських землях періоду міжвоєнтя;
- з'ясовано вплив літературної преси на суспільно-політичне життя краю.

Практичне значення одержаних результатів. Поданий у дисертаційному дослідженні фактологічний матеріал, основні теоретичні положення і висновки можуть бути використані при підготовці систематичних покажчиків змісту періодичних видань та при упорядкуванні бібліографії української літературної преси, при написанні підручників і посібників з історії української преси. Результати дослідження вже використовуються в лекційних курсах і практичних заняттях з історії української журналістики, літератури, літературної критики. Особистий внесок здобувача полягає в опрацюванні і введенні в науковий обіг літературних періодичних видань, які виходили на західноукраїнських землях у 20–30-х рр. ХХ ст., в аналізі й систематизації розрізнених літературних фактів західноукраїнського літературного життя періоду міжвоєнтя, у визначенні мети і завдань дослідження, у формулюванні висновків.

Дисертаційне дослідження, автореферат, публікації, в яких викладено основні положення дисертації, дисертантка виконала самостійно.

Апробація результатів дисертації. Рукопис дисертації обговорено на засіданні кафедри української преси факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка.

Матеріали й основні положення дисертації були апробовані на наукових конференціях і семінарах:

1. П'ята Всеукраїнська науково-теоретична конференція “Українська періодика: історія і сучасність” (27–28 листопада 1998 р., м. Львів).

2. Всеукраїнська науково-практична конференція “Мова і культура нації” (1–3 квітня 2001 р., м. Львів).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у семи публікаціях (п'ять у фахових виданнях).

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків (178 сторінок), списку використаних джерел (307 позицій); загальний обсяг дисертаційного дослідження 197 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами і навчальними планами, визначено мету й основні завдання, об'єкт, предмет, наукові принципи і методи дослідження, аргументовано наукову новизну та практичне значення дисертації.

У першому розділі "Історіографія проблеми, джерельна база і специфіка предмета дослідження" проаналізовано основні етапи історії вивчення літературної періодики і літературного процесу 20–30-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях, схарактеризовано також культурно-історичні обставини західноукраїнського журналістського і літературного процесу періоду міжвоєнтя.

У підрозділі 1.1. – *"Історія вивчення літературної періодики і західноукраїнського літературного процесу 20–30-х рр. ХХ ст."* проаналізовано праці, які присвячені проблемам функціонування літературної періодики і розвитку літературного процесу на західноукраїнських землях у 20–30-х рр. ХХ ст. У дисертації якнайповніше використано аналітичні розвідки, в яких висвітлювалося дане питання.

В історіографії проблеми можна виділити як головні два етапи: 20–30-ті рр. ХХ ст. і сучасний період, який розпочався із постанням незалежної української держави.

20–30-ті рр. ХХ ст. характеризуються зростанням наукового інтересу публіцистів, літераторів, істориків до проблем розвитку національної літератури та функціонування української преси. У тогочасних виданнях постійно друкувалися огляди української преси та літературного життя, виходило чимало розвідок, присвячених аналізу тогочасного культурного, насамперед літературного процесу. Зокрема, заслуговують на увагу дослідження сучасників тієї доби – західноукраїнських діячів науки і культури (Б.-І.Антонича, Д.Віконської, М.Гнатишака, Д.Донцова, А.Животка, Б.Кравціва, Ю.Липи, М.Мухина, Є.-Ю.Пеленського, М.Рудницького, В.Сімовича). Вивчення проблеми продовжувалося у діаспорі, однак необхідно зазначити, що журналістський і літературний процес, який розвинувся у 20–30-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях, був менше вивчений, ніж культурний процес 20-х рр. у Східній Україні. Не втратили своєї актуальності праці дослідників міжвоєнної літературної преси і літературного процесу у діаспорі (Б.Бойчука, В.Державина, В.Дорошенка, А.Животка, Ю.Лавріненка, Є.Місила, Г.Костюка, Р.Рахманного, Б.Романенчука, Б.Рубчака, Я.Славутича, Ю.Тернопільського, Ю.Шереха).

Новий етап у вивченні західноукраїнської преси і літератури періоду міжвоєнтя розпочався, як ми вже зазначали, з початком

90-х рр. ХХ ст. Вагомий внесок у розробку цієї актуальної проблеми внесли такі сучасні пресознавці та літературознавці, як С.Андрусів, В.Габор, Н.Зелінська, М.Ільницький, В.Качкан, С.Квіт, М.Комариця, С.Кость, І.Капраль, І.Крупський, О.Мукомела, М.Нечиталюк, Ф.Погребенник, М.Романюк, Т.Салига, Г.Сварник, Л.Сніцарчук, Ю.Шаповал.

У підрозділі 1.2. – *“Специфіка літературних видань як джерела вивчення літературного процесу”* звернено увагу на взаємозв’язки преси і літератури, на особливості вивчення літературної преси як чинника літературного життя.

Вивчення літератури через призму преси є необхідним складником аналізу літературного процесу. Преса реєструє факти історії в процесі її творення, відображає події в різних сферах життя, а література сама посідає серед цих подій суттєве місце. Водночас різні типи періодичних видань по-різному відображають дійсність, інтерпретуючи її, що тільки почасти є задумом журналістів. Серед факторів, що впливають на сприйняття літературних творів, які поширює преса, можна визначити такі найголовніші: тенденційність (добір художніх творів під певним кутом зору, відповідно до ідейної та мистецької настанови редакції часопису), актуальність, фрагментарність (нею також зумовлюється перевага стислих форм), систематичність, надання переваги поширеним жанрам.

У другому розділі *“Відображення літературного життя 20 – 30-х років ХХ століття у літературних часописах Галичини”* порушені проблеми функціонування літературної преси в Галичині.

У підрозділі 2.1. – *“Суспільно-політичні умови функціонування літературної преси в Галичині”* йдеться про складні обставини, в яких розвивалося національне культурне життя українців під Польщею. Польському тискові українська громадськість протиставила активність у боротьбі за соціальні права і національний розвиток. Українці Галичини обстоювали національні права насамперед за допомогою преси. Українська преса в Галичині, незважаючи на труднощі й цензурні утиски, активно здобувала право на існування під польською окупацією, успішно виконувала покладені на неї завдання. Загалом життя українців Галичини під окупацією Польщі – це двадцятилітній період боротьби за національну незалежність, українську державу серед постійного поліційного терору щодо всіх проявів українського національного життя.

У підрозділі 2.2. – *“Ліберально”- модерністські літературні видання”* досліджується діяльність літературних часописів, яких об’єднувало декларування ідейно незаангажованого мистецтва, орієнтація на західноєвропейський модернізм, бажання творити нове мистецтво. Першим літературним часописом у повоєнній Галичині було видання *“Митуса”* (1922) за редакцією В.Бобинського (орган гуртка символістів *“Митуса”*). Естетика символізму панувала не лише в західноукраїнській післяреволюційній поезії, а й у східноукраїнській поезії того часу, символізм домінував у багатьох європейських літературах. Авангардні тенденції у 20-ті рр. розвиває Я.Цурковський, створивши у 1927 р. *“Інтебмовсегії”* – *“Інтелектуальний бльок молоді всеукраїнської генерації”*. Об’єднання реалізовувало свою програму на сторінках часопису *“Літературні вісти”* (1927 – 1928). Програмним принципом гуртка став *“цивілізаційницький презентивізм”*, згідно з яким зображення людини в технічній цивілізації вимагає нової поетичної

структури. “Інтебмовсегівці” створили власний стиль і окремий напрям в західноукраїнській літературі – парафутуризм. Розвиток західноукраїнського літературного процесу у 20-ті рр. мав цікаву особливість: революційні мистецькі гасла часто призводили до крайніх соціально-політичних переконань; у Галичині виник радянофільський напрям, який репрезентують часописи “Світло” (1925 – 1927), “Вікна” (1927 – 1932), які видавав В.Бобинський, а також журнал “Нові шляхи” (1929 – 1932), за редакцією А.Крушельницького. У 30-ті рр. сформувався т.зв. “ліберальний” напрям. Чільним представником цього напрямку був М.Рудницький, а “ліберальний” напрям пов’язують, насамперед, із часописом “Назустріч” (1934 – 1938), який редагували М.Рудницький, С.Гординський, О.Боднарівч, В.Сімович. Стоячи на платформі естетизму, співредактори видання, головним чином М.Рудницький керувалися естетичним принципом у критиці, який ґрунтувався на формальних засадах оцінки художнього твору. М.Рудницький часто провокував літературно-мистецькі кола закликами до “безідейності”, навіть “безнаціональності” мистецтва. Позиція М.Рудницького зумовлена бажанням літератора протистояти ідеологічній заангажованості митців, змінити ідейний підхід до мистецтва.

У підрозділі 2.3. – *“Функціонування літературних католицьких часописів”* йдеться про ідейно-естетичні концепції літературних видань католицького напрямку, які своє призначення бачили насамперед у збереженні християнського духу в літературі. Цитаделлю християнства в літературі були часописи “Поступ” (1921 – 1931), який з 1927 р. став органом угруповання католицьких письменників “Логос”, та “Дзвони” (1931 – 1939). “Дзвонам” вдалося створити католицький напрям у критиці, який репрезентували публікації Я.Гординського, М.Гнатишака, В.Заїкіна, П.Ісаїва, Т.Коструби, Г.Лужницького, О.-М.Моха, О.Назарука. Католицька критика оцінювала передовсім ідейно-етичний бік художнього твору – справді мистецьким, художньо довершеним є твір, в якому “правильні” християнські та національно-патріотичні ідеї вкладені в досконалу форму. Цікаво, що й сама критика як одна із форм відображення літературного процесу була в часописі об’єктом окремого дослідження.

У підрозділі 2.4. – *“Розвиток націоналістичного напрямку”* проаналізовано націоналістичні літературні видання, показано ідейні та естетичні проблеми літературних студій і публікацій, що друкувалися на сторінках часописів націоналістичного спрямування – насамперед журналів “Літературно-науковий вістник” (1922 – 1932) та “Вістник” (1932 – 1939) за редакцією Д.Донцова, а також “Дажбог” (1932 – 1935), “Обрії” (1936 – 1937), “Напередодні” (1938) за редакцією Б.Кравціва. Завдяки подвижницькій праці Д.Донцова, який проповідував “літературний імперіалізм – в краснім письменстві”, “творчий суб’єктивізм – в критиці”, “Літературно-науковий вістник” та “Вістник” відіграли провідну роль у західноукраїнському літературному процесі 20–30-х рр. ХХ ст. Пристрасна творчість “вісниківців”, яка випромінювала любов до України, боронила соборність української нації, полум’яні, не байдужі до української справи, літературно-

критичні статті головного редактора Д.Донцова та співробітників журналу формували світогляд української молоді, розбудували історіософську концепцію України, створили новий тип літератури на західноукраїнських землях – літературу “національної чинності”, літературу з філософією “трагічного оптимізму”.

Дослідження тогочасної галицької літературної преси дозволяє зробити такі узагальнення. Центром культурного життя Галичини у міжвоєнний період був Львів. Однією з форм розвитку літературного життя в Галичині були літературні об’єднання – численні угруповання молодих літераторів, які особливо активно створювалися в перше повоєнне десятиліття: “Митуса” (1922), “Богема” (1922 – 1923), “Вернигора” (1922 (?)) – є лише згадка про цей гурток у часописі “Мамай”), “Логос” (1922 – 1931), “Інтебмовсегії” (1927 – 1928), “Квітень” (1925 (?)) – перше об’єднання прокомуністичних літераторів, про яке згадує І.Крушельницький), “Горно” (1929 – 1932), “Західно-українське мистецьке об’єднання (ЗУМО)” (1931), “Листопад” (1929 – 1930), “Недея” (1932 – 1933), “Дванадцятка” (1933). Лише деякі гуртки мали свої часописи: “Митуса” – журнал “Митуса”, “Логос” – часопис “Поступ”, “Інтебмовсегії” – видання “Літературні вісти”, “Горно” – часопис “Вікна”, “ЗУМО” – “Альманах лівого мистецтва”. Літературні угруповання були нежиттєздатними без власної літературної трибуни – друкованого періодичного органу. Через відсутність власного видання літературні об’єднання не могли впливати на розвиток літературного процесу: літературне життя розгорталося насамперед навколо львівських літературних видань. Відповідно літератори об’єднувалися навколо певного літературного часопису, діяльність якого відповідала їхнім ідейно-естетичним пошукам.

Аналіз літературних явищ певного періоду передбачає їхню систематизацію. Класифікація літературного процесу, яка ґрунтується на ідеологічному підході, є, безумовно, штучною, проти неї виступали ще тогочасні літератори (Б.-І. Антонич, Є.-Ю. Пеленський), вказуючи, що всі західноукраїнські письменники творять одну групу національної літератури, а розмежувати їх можна на основі не їх власних писань, а ідеології журналів, в яких вони співпрацювали. Однак, систематизація явищ за “ідейним” принципом є виправданою щодо вивчення літературної преси та аналізу літературного життя крізь призму преси, оскільки кожне літературне видання, як вже зазначалося, крім мистецької, мало й ідеологічну орієнтацію. Крім цього, у тогочасному галицькому літературному процесі простежується цікава закономірність: ідейно-світоглядна орієнтація письменників певним чином зумовлювала їхні мистецькі пошуки. Так, соціальній спрямованості радянофільського, комуністичного напрямку відповідали крайні мистецькі гасла: відмова від традиційних мистецьких форм, перевага футуристичної естетики. Розквіт націоналістичної течії (прихід в літературу поетів-“вісниківців”) спричинив поразку елементів футуризму в літературі, творчість поетів-“вісниківців” характеризується активним неоромантичним сприйняттям та неокласичною формою.

У двадцять роки галицьке літературне життя розгоралося у чотирьох головних напрямках:

- націоналістичні видання (“Літературно-науковий вістник” (1922 – 1931));
- католицькі видання (“Поступ” (1921 – 1931));
- модерністсько-авангардні видання (“Митуса” (1922), “ЛіВі” (1927 – 1928));
- радянфільські видання (“Вікна” (1927 – 1933), “Нові шляхи” (1929– 1932)).

Новою і важливою ознакою галицького літературного життя тридцятих років став повний занепад радянфільського, комуністичного напрямку і постання “ліберального” напрямку (“Назустріч”).

Провідними у тридцять роки стали такі напрями:

- націоналістичний (“Вістник” (1932 – 1939));
- католицький (“Дзвони” (1931 – 1939));
- “ліберальний” (“Назустріч” (1934 – 1938)).

Тридцять роки в Галичині стали часом найбільшого розквіту української національної літератури, передовсім поезії. У двадцять роки, коли в радянській Україні вирувало культурне, зокрема літературне життя, Західна Україна не дала жодного першорядного поета. Але в тридцять роки, напротивагу до повного занепаду українського культурного життя під більшовицьким режимом, активними учасниками літературного процесу стали письменники нової генерації: поети – Б.-І.Антонич, Б.Кравців, С.Гординський, В.Гаврилук, О.Теліга, Л.Мосендз, О.Ольжич, Є.Маланюк, О.Стефа-нович, О.Лятуринська, Н.Лівицька-Холодна, прозаїки – Н.Королева, К.Гриневичева, У.Самчук, Ю.Косач, І.Вільде, Г.Журба та багато інших талановитих літераторів.

Головною рисою тогочасної західноукраїнської літератури, яка об’єднувала письменників різних мистецьких й ідейних напрямів, стало революційне, романтичне світобачення, яке полягало в активному сприйнятті життя та в бажанні зробити його іншим.

Головним складником літератури національного відродження на західноукраїнських землях, як і в радянській Україні, була поезія – вірші, поеми, драматичні поеми. Саме поезія як вияв національного духу найповніше виявляла пафос національних почувань. У прозі поширеними були малі жанри – новела, нарис, прозова мініатюра. Ці поетичні та прозові жанри переважали серед публікацій літературної періодики.

Події світової війни та національної революції, які недавно відшуміли, породили нову проблематику літературних творів, досі не знану в українській літературі, – це революційна, стрілецька, антивоєнна, урбаністична тематика. Світоглядна розгубленість, потреба розбудови історіософської концепції України скеровували погляди літераторів у минуле – у західноукраїнській літературі міжвоєнної поширеною була історична тематика. У прозі найпродуктивнішою залишалася традиційна селянська тематика.

Провідну роль у розвитку західноукраїнського літературного процесу, у формуванні мистецьких засад письменників відіграла літературна критика. Проблематика літературно-критичних публіка-

цій, що друкувалися в періодичних виданнях, була зумовлена, насамперед, позицією редактора та ідейно-естетичною орієнтацією видання і стосувалася актуальних питань тогочасного літературного процесу. У західноукраїнському літературному процесі періоду міжвоєнних сформувалася “публіцистична” критика, яка розвивалася головним чином по світоглядних лініях. Літературна критика на західноукраїнських землях не була пов’язана з певним літературним напрямом, а репрезентувала ідейно-естетичну концепцію окремих видань. Світоглядне розмежування літературного життя спричинилося до виникнення католицької критики, ліберальної критики та критики “творчого суб’єктивізму” (Д.Донцов).

У третьому розділі “Роль закарпатської та буковинської преси 20 – 30-х років ХХ століття в розвитку літературного процесу” проаналізовано тогочасне літературне життя на інших західно-українських територіях – на Закарпатті та на Буковині, з’ясовано роль преси у становленні і розвитку національної літератури.

У підрозділі 3.1. – “Становлення нової української літератури Закарпаття” досліджується літературний процес, який розгортався на Закарпатті у міжвоєнний період. 20 – 30-ті рр. ХХ ст. стали вирішальними в історії розвитку закарпатської літератури. Міжвоєнні десятиліття – період зародження і становлення нової української літератури на Закарпатті. Український напрям у закарпатській літературі, який ґрунтувався на народнопоетичній творчості та кращих літературних традиціях, єдиний виборів право репрезентувати літературу краю цієї доби. Москвофільська течія, відірвана від життя й орієнтована на російську літературу, лише гальмувала розвиток літературного життя.

Молода національна українська література цього краю розвивалась дуже бурхливо: українська література на Закарпатті впродовж десятиліть досягла високого художньо-мистецького рівня, особливо в поезії. Творчість поетів В.Гренджі-Донського, Зореслава, І.Ірлявського, І.Колоса належить до кращих здобутків не лише закарпатської, а й всеукраїнської літератури. Як талановитих прозаїків варто відзначити Л.Дем’яна, І.Невицьку, О.Джумурата, А.Ворона. Однак прозові твори, здебільшого етнографічно-побутові нариси, не переросли межі провінційності, не піднялися вище рівня місцевої літератури. Драматургія в літературі краю зовсім не була представлена.

Література Закарпаття розвивалася в нерозривному зв’язку з утвердженням національної ідеї. Тому національно-патріотична тематика й революційно-визвольні мотиви були головними в літературі цього періоду.

Культурно - літературне життя краю реалізовувалося передусім через пресу. Чимало художніх творів та літературознавчо-критичних праць друкувалося на сторінках часописів “Пчілка” (1923 – 1932), “Наш рідний край” (1926 – 1929), “Свобода” (1922 – 1938), “Наша земля” (1927 – 1928), “Слово” (1935), “Світло” (1938).

Особливо велику роль у розвитку літературного процесу відіграв часопис “Наша земля” (1927 – 1928) за редакцією В.Гренджі-Донського, що був першим літературним журналом на Закарпатті і першим виданням, що виходило сучасною українською мовою і фонетичним правописом. “Наша земля” започаткувала також новий для літературного життя краю різновид літературної діяльності – критику. Науково-критичні праці друкувалися також на сторінках “Свободи”, “Українського слова”, “Літературного листка”, “Слова”. Об’єктивними і талановитими критиками, які виявляли високий культурний рівень і велику ерудицію і виступали на сторінках часописів, були В. Гренджа-Донський, А.Крук, В.Бірчак, І.Колос.

Останнім фактом літературного життя був журнал “Говерля” (1939), співавторами якого були І.Колос, І.Ірлявський, Ф.Могіш, Ю.Боршош-Кум’ятський, А.Вільшицький. “Говерля” засвідчила високохудожній рівень української національної літератури на Закарпатті. Однак література краю не змогла повноцінно розвинутися: бурхливе літературне життя було обірване в березні 1939 р. з початком угорської окупації.

У підрозділі 3.2 – “Літературне життя в Північній Буковині” йдеться про ті складні суспільно - політичні умови, які склалися на Буковині у 20–30-х рр. ХХ ст., – українська преса була єдиним виявом українського суспільного і культурного життя.

Розвиток літературного життя на Буковині насамперед пов’язаний із виходом часописів. У буковинському літературному процесі можна виділити два періоди: перший період пов’язаний із виходом журналу “Промінь” (1921 – 1923), другий – із часописом “Самостійна думка” (1934 – 1936).

“Промінь” як літературний місячник об’єднав на початку 20-х рр. молоді літературні сили, покликані до життя національно-визвольною революцією. Активними співробітниками видання були Остап Вільшина, К.Ластівка, Дмитро Геродот, М.Марфісвич, І.Бордейний, І.Пігуляк. Творчість Остапа Вільшини, Корнила Ластівки гідно репрезентує літературу краю в західноукраїнському літературному дискурсі.

Після занепаду літературного життя наприкінці 20-х рр. вихід часопису “Самостійна думка” сприяв значному розвитку літературного процесу. На сторінках журналу виступали переважно письменники, які розвивали напрям націоналістичної літератури в Галичині та на еміграції, – О.Ольжич, О.Лятуринська, М. Асканич, У.Самчук, Л. Мосендз, М.Мухин. “Самостійна думка”, яку фактично редагував О.Ольжич з 1934 року, стає одним із найкращих і найавторитетніших часописів Західної України.

Значну увагу літературним проблемам приділяли також часописи “Українська ластівка” (1933 – 1938) та “Самостійність” (1934 – 1936).

Однією із визначальних рис буковинської літератури є її нерозривний зв’язок із розвитком націоналістичного руху в краї.

На жаль, у буковинському літературному процесі через культурно-історичні обставини, передовсім через перерваність і недовго-тривалість, не сформувалися повноцінно всі елементи, всі галузі літературної діяльності. Зовсім не розвивалася перекладна справа, у красному письменстві переважала поезія та твори малих прозових жанрів, художній рівень буковинської літератури був значно нижчим порівняно з літературою, яка розвивалася на інших західноукраїнських землях.

У “Висновках” узагальнено результати проведеного дослідження:

1. Літературний процес 20 – 30-х рр. ХХ ст. – один з найпо-тужніших періодів в історії української культури, який змінив її ідейно-естетичні засади. Українське культурне відродження, яке спричинило самоусвідомлення і самоутвердження нації, було несумісне з політикою більшовизму – комуністичний режим знищив українське національне культурне життя наприкінці 20-х рр. Відтоді українська національна література розвивається на західноукраїнських землях, вагому роль у розвитку західноукраїнського літературного процесу відіграли літературні видання.
2. Західноукраїнська літературна періодика 20 – 30-х рр. ХХ ст. є важливим джерелом вивчення тогочасного українського літературного життя, дослідження літературної преси є необхідним для всебічного осмислення українського культурного процесу. В умовах окупаційних режимів Галичини, Закарпаття й Буковини, у скрутних обставинах суспільного й культурного життя українців національно-патріотична періодика відіграла важливу роль в українському національному житті. Періодичні видання, зокрема літературні часописи, були одним з небагатьох виявів українського громадського й культурного життя, а на Закарпатті та на Буковині преса заповнювала всі ділянки суспільного й духовного життя українців.
3. Літературне життя в Західній Україні визначалося комплексом культурно-історичних умов. Після поразки українців у національно-визвольних змаганнях єдиний літературний процес доби УНР пішов різними шляхами: літературний процес у радянській Україні та літературний процес поза її межами. Західноукраїнський культурний процес також не був однорідним, оскільки він розгортався в різних суспільно-політичних обставинах. Літературний процес у Галичині був самодостатнім, літературний процес на Закарпатті та на Буковині не розвинувся повноцінно.
4. Незважаючи на утиски, переслідування з боку окупаційних режимів національна журналістика, у тому числі й літературна періодика гідно реалізовувала своє призначення, обстоюючи національні інтереси українців.
5. Упродовж міжвоєнного двадцятиліття відбувався постійний розвиток літературної періодики: вона зростає кількісно і якісно. Ідейний та художній рівень літературної періодики був дуже високим.
6. Поліфункціональність західноукраїнської літературної преси 20–30-х рр. ХХ ст. зумовила виникнення різнотипних літературних часописів. Так, у тогочасній західноукраїнській літературній періодиці можна виділити три типи видань:

- літературно-громадські часописи (найпоширеніший тип видання, в якому, окрім літературних, висвітлювалися суспільно-політичні проблеми; на Закарпатті та на Буковині існував тільки такий тип літературного видання);
- літературно-наукові часописи (приділяли увагу питанням літературним, науковим, культурологічним);
- літературно-мистецькі часописи (найменш чисельна група видань, публікації таких часописів стосувалися лише літературних та мистецьких питань).

Часто тип видання змінювався – як правило, літературно-мистецькі й літературно-наукові часописи ставали літературно-громадськими. Насамперед, це було пов'язано з позицією редактора та вимогами часу.

На Закарпатті та на Буковині значну увагу літературним питанням приділяли молодіжні часописи: література в цих виданнях посідала головне місце.

7. Українська преса раз у раз наражалася на утиски – те саме видання часто мусило змінювати назви чи відповідального редактора або припиняти вихід на деякий час. Тому для західноукраїнської преси характерна велика кількість недовготривалих органів, а в існуванні довготривалих були довші чи коротші перерви.

8. Функція літературних видань не зводилася лише до реєстрації літературних фактів, літературні часописи не лише відображали літературне життя краю, а й формували його. Від повноцінного функціонування преси залежав всебічний розвиток літератури, подекуди її існування.

9. В умовах бездержавності нації література взяла на себе місію розвитку й обстоювання національної ідентичності (літератори Західної України вслід за Маланюком (“як в нації вождів нема – тоді вожді її – поети”) прагнули створити бодай національну духовну державу – “храм держави”), відповідно й західноукраїнська літературна преса періоду міжвоєнтя реалізовувала насамперед це завдання.

10. Міжвоєнне двадцятиріччя сформувало поняття всеукраїнської культурної суцільності, а західноукраїнська журналістика і література міжвоєнного періоду повноцінно реалізовувала функцію духовної соборності нації як передумови соборності державної. В умовах роз'єднаності нації літератори намагалися творити спільну лінію всеукраїнської літератури. Важливу роль у цьому процесі відіграли письменники-емігранти. Культурний обмін, який свідомо провадила українська еміграція, – не що інше, як боротьба за духовне єднання українців.

Західноукраїнська літературна преса 20 – 30-х років ХХ ст. – явище унікальне в історії української журналістики і літератури, її значення у розвитку національної журналістики і літератури важко переоцінити. Літературна періодика 20 – 30-х років ХХ ст. на західноукраїнських землях – як складник національної журналістики і чинник розвитку національної літератури – є важливим джерелом вивчення тогочасного українського літературного процесу. Розуміння духовного й

суспільно-політичного контексту доби неможливе без аналізу літературної преси: преса зафіксувала літературні факти в процесі їх творення. Сьогодення вимагає всебічного й ґрунтовного аналізу кожного періодичного видання, введення у науковий обіг усіх джерел, які сприяли б вивченню історії розвитку національної української преси і національної літератури.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Гдакович М.С. Літературне життя на західноукраїнських землях крізь призму публікацій часопису “Назустріч” (1934 – 1938) // Вісник Львівського університету. Серія журналістики. – 2002. – Вип. 22. – С. 208 - 218.
2. Гдакович М.С. “Інтебмовсегії” Я.Цурковського як спроба створення авангардного мистецтва в Західній Україні // Збірник праць науково-дослідного центру періодики. – 2002. – Вип. 10. – С. 395 - 400.
3. Гдакович М.С. Ідейно-естетична концепція “Поступу” (1921 – 1931рр.) // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаника. – 2000. – Вип.7 / 8. – С. 163 - 173.
4. Гдакович М.С. Становлення нової української літератури Закарпаття (за матеріалами преси 20 – 30-х рр. ХХ ст.) // Збірник праць науково-дослідного центру періодики. – 1999. – Вип. 6. – С. 447 - 469.
5. Гдакович М.С. Літературні студії на сторінках “Літературно-наукового вістника” (1922 – 1932 рр.) та “Вістника” (1933 – 1939 рр.) // Збірник праць науково-дослідного центру періодики. – 1998. – Вип. 5. – С. 364 - 377.
6. Гдакович М. С. “Слово“ (1936 – 1938) як орган української славістичної науки// Доповіді та повідомлення наук.-практ. конф. “Мова і культура нації”. – Львів: Львів. ін-т внутр. справ, 2001.– С. 8 - 9.
7. Гдакович М.С. Літературно-мистецькі часописи Північної Буковини // Українська періодика: історія і сучасність / Доповіді та повідомлення п’ятої Всеукраїнської наук.- теорет. конф. – Львів, 1999. – С. 126 - 141.

АНОТАЦІЯ

Гдакович М.С. Літературні періодичні видання 20 – 30-х років ХХ століття на західноукраїнських землях у суспільно-політичному і духовному контексті доби. – Рукопис.

Дисертація подана на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.08 – журналістика. – Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ, 2003.

У дисертації здійснено комплексне дослідження західно-української літературної преси 20–30-х рр. ХХ ст., простежена роль літературних видань у розвитку культурного життя та національної літератури. Аналізується процес становлення і розвитку літературної періодики в Галичині, на Закарпатті й Буковині, з'ясовується роль літературної періодики у функціонуванні українського національного організму, показано вплив літературної періодики на розвиток національного і зокрема літературного життя. Розглянуто специфіку літературної періодики, ідейні й естетичні засади її функціонування.

Ключові слова: західноукраїнська літературна преса, літературне життя, літературні об'єднання Західної України, українська ідея, національні цінності.

АННОТАЦИЯ

Гдакович М.С. Литературные периодические издания 20–30-х гг. ХХ ст. на западноукраинских землях в общественно-политическом и духовном контексте эпохи. – Рукопись.

Диссертация представлена на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.08 – журналистика. – Институт журналистики Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. – Киев, 2003.

В диссертационной работе комплексно исследуется западно-украинская литературная пресса 20–30-х гг. ХХ ст., анализируется роль литературных изданий в развитии культурной жизни и национальной литературы. Изучено процесс становления и развития литературной периодики на западноукраинских землях (Галиция, Закарпатье, Буковина), установлено роль прессы в функционировании украинского национального организма, показано влияние литературной периодики на развитие национальной и литературной жизни. Рассмотрена специфика литературных изданий, идейно-эстетические основы её функционирования.

Ключевые слова: западноукраинская литературная пресса, литературная жизнь, литературные объединения Западной Украины, украинская идея, национальные ценности.

ANNOTATION

Hdakovych M.C. Literary Periodicals in the 20th – 30th of the 20th Century on the Western Ukrainian Territories in Social – political and Spiritual Context of the Epoch. – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree of Philological Science. Speciality 10.01.08 – Journalism. – Institute of Journalism, Kyiv Taras Shevchenko National University. – Kyiv, 2003.

The complex investigation of the Western Ukrainian literary press in the 20th –30th of the 20th century is carried out in the thesis. The work contains the description of the role of Western Ukrainian literary

periodicals in the development of national journalism and literature, in social - political and spiritual context of the epoch.

The Western Ukrainian literary press of the 20th –30th is a unique phenomenon in the history of the Ukrainian journalism. National and patriotic periodicals and literary magazines in particular were only a few exposures of Ukrainian public and cultural life under conditions of occupation regimes in Galychyna, Transcarpathia and Bukovyna under distressing hard circumstances of social and cultural life of Ukrainians.

In Transcarpathia and Bukovyna the press filled up all spheres of social and spiritual life of Ukrainians. In spite of oppression and persecution from the side of occupation regimes, national journalism realized with dignity its designation fighting national interests of Ukrainians.

Constant development of literary periodicals took place during intewar period of the 20th: literary press grew in quantity and quality. Lofty and artistic level of literary periodicals was very high.

Periodicals' lofty and esthetic concepts and also principal activity trends of literary societies and magazines are determined in the thesis. The main problems and subject aspects of the text publications are studied and analyzed the priority of genres is determinated.

Generalized experience and the results of the thesis may be useful the training courses on history of national journalism and also may be helpful for the subject broadening of scientists' investigations.

Key words: Western Ukrainian literary periodicals, literary life, Western Ukrainian literary societies, Ukrainian idea, national values.